

Ehdotus hyvinvointialueiden rahoituksen tarvelaskennassa käytettyjen aineistojen vuosittain toistuvaksi julkaisuksi ja laskennan aineistojen ajantasaistamiseksi

THL tunnistaa tarpeen viestiä aiempaa monipuolisemmin tarvelaskennassa käytettyjen aineistojen sisällöstä ja tarjota keinoja hyvinvointialueille tarkistaa, että hoitoilmoitusrekistereistä tehdyt poiminnat tarvelaskentoihin vastaavat alueen aineistotoimituksia- (hoitoilmoitusrekistereihin). Kun hoitoilmoitusrekisterien kattavuus paranee yhä aikaisemmassa vaiheessa tilastovuoden jälkeen, tulee harkita vuotta aikaisemman tilastovuoden tietojen käyttämistä rahoituksessa.

Laskenta-aineiston julkaisu

THL on pyrkinyt avoimuuteen raportoimalla aineistojen poimintasäännöt ja tilastollisen menetelmän. Lisäksi THL on julkaissut kaksi kertaa vuodessa laskentataulukon, jossa on raportoituna mallien muuttujien (tarvetekijöiden) regressiokertoimet, muuttujien keskiarvot alueittain ja laskentasäännöt, joita käyttäen kertoimilla ja keskiarvoilla lasketaan alueittaiset palvelutarpeet. Taulukko on julkaistu keväisin ennakkollisiin tietoihin perustuvana ja syksyisin lopullisiin tietoihin perustuvana.

Laskentataulukon tarkoitus on ollut havainnollistaa laskentaa ja antaa alueille mahdollisuus arvioida, vastaavatko palvelutarpeen laskenta-aineistot alueen omaa käsitystä eri sairauksien ja muiden muuttujien yleisyydestä ja määristä.

THL käyttää palvelutarpeen laskennassa sairauksien tunnistamiseen suurta määrää tietolähteitä henkilötasolla, ja laskentataulukossa raportoidut sairauksien yleisyydet muodostuvat siis monen tietolähteen perusteella. Koska henkilöllä voi olla useita kirjauksia samasta sairaudesta useissa eri tietolähteissä, ei käytettyjä sairauksien havaintomääriä ole mahdollista laskea suoraviivaisesti summaamalla tietolähdekohtaisia sairausmääriä yhteen. Siksi laskentataulukon perusteella on voinut olla vaikeaa arvioida, missä määrin alueen

Tuukka Holster

28.11.2024

aineistotoimitukset THL:n ylläpitämiin hoitoilmoitusrekistereihin ovat onnistuneet ja siten sisältyneet palvelutarpeen laskelmiin.

Aineistotoimitusten validoinnin tukemiseksi THL julkaisee jatkossa vuosittain maaliskuun alussa edeltävän vuoden tietoja koskevan ennakkollisen sairaustietotaulukon, jossa raportoidaan sairausluokkakohtaiset havaintomäärät alueittain.

Havaintomäärissä erotellaan kokonaishavaintomäärä ja pelkästään hoitoilmoitusrekisterien perusteella saatava havaintomäärä. Koska sairausluokituksessa käytetyt diagnoosikoodit on julkaistu raportissa, on sairausluokkien havaintomääriä mahdollista laskea vertailua varten myös muista lähteistä kootuista aineistoista. Tietosujoahjeen mukaisesti liian vähäisen havaintomäärän sisältävät solut peitetään tietosuojan turvaamiseksi. Vuoden 2025 maaliskuussa julkaistaan sekä vuotta 2023 että vuotta 2024 koskevat tiedot. Lopulliset tiedot sisältävä sairaustietotaulukko julkaistaan palvelutarvelaskelmien aineiston jäädytyspäivämäärän jälkeen.

Tämän lisäksi raportoidaan aikaisempaan tapaan kaksi kertaa vuodessa laskentataulukko, jossa esitetään hyvinvointialueiden palvelutarvelaskelmien muodostuminen laskentatietojen perusteella. Laskentataulukon tietojen saavutettavuuden parantamiseksi tehdään visualisointeja erityisesti siitä, miten vuosimuutokset eri muuttujissa vaikuttavat tarvelaskelmien vuosimuutoksiin.

Tietopohjan ajantasaistaminen

Nykyisellään hyvinvointialueiden rahoituksessa käytetyt palvelutarpeen laskentatiedot perustuvat kolme vuotta varainhoitovuotta edeltävän tilastovuoden aineistoihin, siis esimerkiksi vuoden 2025 rahoituksessa käytetään vuoden 2022 aineistoja.

Viive aineistopohjassa on johtunut pitkistä valmistumisajoista paitsi Tilastokeskuksen aineistoissa, myös hitaista aineistotoimituksista hoitoilmoitusrekistereihin. THL on halunnut turvata alueille mahdollisimman pitkän ajan täydentää hoitoilmoitusrekisterien tietoja,

Tuukka Holster

28.11.2024

joten aineistopohjan jäädytyspäivämääräksi on asetettu toukokuun viimeinen päivä, 17 kuukautta tilastovuoden jälkeen. Toukokuun loppuun asetettu määräaika seuraa valtiovarainministeriön rahoituslaskelmien aikatauluista, joiden mukaan seuraavan vuoden rahoitusta koskevat lopulliset palvelutarvelaskelmat tarvitaan vuosittain elokuun alussa.

Jotta laskenta kuvaisi mahdollisimman hyvin varainhoitovuoden tilannetta, tulee laskennassa pyrkiä siirtymään käyttämään yhtä vuotta tuoreemman vuoden aineistoja. Tällöin esimerkiksi vuoden 2026 rahoituksessa käytettäisiin vuoden 2024 aineistoja. Aineistopohjan ajantasaistamiseksi tulee hoitoilmoitusrekisterien olla riittävän kattavia helmikuun lopussa, kaksi kuukautta tilastovuoden jälkeen.

Tilastokeskukselta saatavia sosioekonomisia tietoja, erityisesti käytettävissä olevista tuloista ja pääasiallisesta toiminnasta, ei ole mahdollista saada käyttöön vielä seuraavaksi kesäksi tilastovuoden jälkeen. Sosioekonomiset tiedot ovat kuitenkin suhteellisen vakaita hyvinvointialueetasolla, joten niiden osalta kolme vuotta varainhoitovuotta aiempien tietojen käyttäminen on kohtuullinen kompromissi.

Jotta aineistojen kattavuuden parantumista voidaan seurata, THL julkaisee jatkossa- vuosittain kesällä ennakkolaskelmat hyvinvointialueiden palvelutarpeesta edellisen vuoden tietoja käyttäen niiltä osin ja sillä valmistumisen asteella, millä ne ovat saatavilla (muilta osin käytetään aikaisempia tietoja).

Siis vuoden 2025 kesällä julkaistaan vuoden 2023 tietoja käyttävien lopullisten palvelutarvelaskelmien ohella vuoden 2024 tietoja käyttävät ennakkolliset palvelutarvelaskelmat. Kun ennakkollisten laskelmien huomataan aikanaan vastaavan hyvin läheisesti lopullisia laskelmia, voidaan siirtyä käyttämään vuotta aiemman tilastovuoden lukuja. Lisäksi ennakkotietojen julkaisu tukee myös alueiden näkyvyyttä tulevaan rahoitukseensa.

Tuukka Holster

28.11.2024

Lopullisten tietojen jäädytyspäivämäärä

Vuoden 2025 rahoituksessa käytettyjä palvelutarvelaskelmia koskien on syntynyt keskustelua syksyllä 2024 julkaistujen, lopullisten laskelmien suurehkosta erosta verrattuna keväällä 2024 julkaistuihin ennakkolaskelmiin.

Hyvinvointialueiden taloussuunnittelun vakauden turvaamiseksi olisi tarkoituksenmukaista, että lopulliset palvelutarvelaskelmat olisivat tiedossa jo aiemmassa vaiheessa tai että alustavien ja lopullisten laskelmien välinen ero olisi ainakin hyvin pieni. Lopullisissa palvelutarvelaskelmissa käytettävien hoitoilmoitusrekisteritietojen jäädyttäminen nykyistä käytäntöä aiempaan päivämäärään palvelisi näitä päämääriä.

Koska valtiovarainministeriö tarvitsee hyvinvointialueiden alustaviin rahoituslaskelmiin palvelutarvelaskelmat vuosittain maaliskuussa, olisi luontevaa siirtää jäädytyspäivämäärä aluksi toukokuun lopulta (17 kuukautta tilastovuoden jälkeen) helmikuun loppuun (14 kuukautta tilastovuoden jälkeen).

Koska Tilastokeskukselta saatavat sosioekonomiset tiedot valmistuvat vasta toukokuussa 17 kuukautta tilastovuoden jälkeen, päivitetäisiin palvelutarvelaskelmat vielä niiden osalta elokuussa.

Tilastovuotta seuraavan vuoden kesäkuun lopussa julkaistavat ennakkolliset palvelutarvelaskelmat voisivat toimia yllä mainitusti varsinaisena ennakkotietona. Jäädytyspäivämäärää voitaisiin vaiheittain aikaistaa, kunnes se olisi kaksi kuukautta tilastovuoden jälkeen ja pystyttäisiin siirtymään käyttämään vuotta tuoreempaa aineistopohjaa.

Palvelutarvelaskelmien vuosimuutosten tasaaminen

Aineistojen jäädytyspäivämäärän aikaistaminen ei silti tarkoita, etteivät tarvelaskelmien vuosimuutokset voisi olla huomattavia. Yksi vaihtoehto vuosittaisen vaihtelun pienentämiseen on käyttää tarvekertoimista liukuvaa, esimerkiksi kahden vuoden keskiarvoa. Tarveperusteisuus heikentyisi, kun todellisetkin muutokset tarpeessa tulisivat

Tuukka Holster

28.11.2024

rahoitukseen aiempaa suuremmalla viiveellä. Tulee myös huomata, että tuoreemmat sekä oletettavasti kattavuudeltaan parempiin aineistoihin perustuvat laskelmat kuvaavat paremmin todellista palvelutarvetta. Liukuvan keskiarvon painotusta voitaisiin muuttaa ajan oloon, kun rekisterien kattavuuden kasvusta johtuvat suuret muutokset ovat väistyneet, mutta vuosimuutoksia haluttaisiin ehkä silti hillitä rahoitusvakauden vuoksi.

Toinen keino vähentää rahoituksen epävakautta olisi lukita alueelliset tarvelaskelmat muutamille seuraaville vuosille seuraamaan ennustettua palvelutarvetta. Tulevaa alueellista palvelutarvetta voisi ennustaa ekstrapoloimalla nykyisiä palvelutarvelaskelmia tulevaisuuteen demografisen muutoksen ennusteeseen perustuen, Sosiaalimenojen analyysimallin (SOME-mallin) tyyliä. Vaikutus tarveperusteisuuteen voisi olla vielä negatiivisempi kuin liukuvan keskiarvon tapauksessa, riippuen ennusteen tarkkuudesta. Rahoituksen ennustettavuus olisi kuitenkin olennaisesti parempi. Kompromissina olisi mahdollista parantaa tarveperusteisen rahoituksen ennustettavuutta julkaisemalla ennuste, vaikkei sitä suoraan rahoituksessa käytettäisikään.

Liukuvaan keskiarvoon ja aluekohtaiseen ennusteeseen liittyviä ennustevirheitä on mahdollista vertailla toteutuneella aineistolla. Lisäksi tarvelaskelmiin liittyvää vaihtelua voidaan arvioida simuloimalla, jolloin saadaan arvio odotettavasta vaihtelusta sellaisessa tilanteessa, missä aineistojen kattavuus on vakaata. Odotettavan vaihtelun ymmärtäminen auttaa hahmottamaan tarvetta rakentaa mekanismeja vuosivaihtelun hillitsemiseksi. THL julkaisee simulaatiotuloksia alkuvuonna 2025.